

PRATARMĖ

Archeologija jau seniai į praeitį žvelgia pasitelkdama kitų mokslo šakų metodus, technikas, teorijas. Įvairių metodų taikymas praplėtė archeologijos mokslo sampratą, suformavo atskiras jos kryptis: geoarcheologiją, etnoarcheologiją, aerofotoarcheologiją, povandeninę archeologiją, kraštovaizdžio archeologiją, archoastronomiją, archeogenetiką ir t.t. Pastaruoju metu skverbiasi naujos kryptys, tokios kaip žemėlapių archeologija (V. Vaitkevičius, J. Žikulinas, šiame tome), karo belaisvių ar garsovaizdžio archeologija (M. Bertašius, šiame tome). Lietuvos archeologijoje taikomų metodų įvairovės poreikį geriausiai iliustruoja pastaraisiais metais pažirusių konferencijų, seminarų, pranešimų juose tematika, pvz., „Gamtos mokslų ir naujų technologijų taikymas archeologijoje“ (Užutrakis, 2003), „Metodai archeologijos ir istorijos tyrinėjimuose. Teorija ir praktika“ (Klaipėda, 2007), „Archeologinių tyrinėjimų metodai“ (Kernavė, 2008), etc. Atsivėrusios politinės sienos paskatino perimti kitų šalių archeologijos mokslo patirtį formuojant įvairias tyrimo kryptis ir adaptuojant naujas technologijas bei metodus, bet turbūt svarbiausias veiksnys – noras kuo daugiau sužinoti. Lieka tik apgailestauti, kad ne visos įgyvendintos idėjos ir tyrinėjimų rezultatai pasiekia archeologų visuomenę rašytine forma.

Šiame „Lietuvos archeologijos“ tome spausdinamus straipsnius pagal tyrinėjimų kryptis, objektus ir metodus galima būtų išskirti į kelias grupes. Vienoje jų – su objektų sklaidos erdvėje problematika, įvairiomis jos šaltinių grupėmis, tyrimų metodikomis ir technikomis susiję straipsniai, kuriuose aptariami senieji žemėlapiai ir jų analizė, GIS, geoprospekcija, erdviniai-statistiniai metodai, etc. Antrąją sudaro straipsniai, kuriuose skirtingais metodais nagrinėjamos atskiros radinių kategorijos: metalo dirbiniai, kalkių skiediniai, osteologinė medžiaga, senoji tekstilė. Leidinį papildoma jame skelbiama Ažušilės pilkapyne tyrinėjimų medžiaga.

Pastaruoju metu vis daugiau dėmesio skiriama sklaidos erdvėje (regioninio masto ar individualios struktūros ribose) dėsningumams pažinti. Šį susidomėjimą skatina Lietuvoje populiarėjančios naujos informacinės technologijos. Geografinės informacinės sistemos (GIS) technologija Lietuvos archeologijoje taikoma jau gerą dešimtmetį, tiesa, siaurame specialistų rate. Skelbdami tyrimų rezultatus jie neskirdavo daug dėmesio teoriniams GIS taikymo aspektams. Šią spragą užpildo knygoje spausdinamas Rolando Tučo straipsnis.

GIS reikšmė vizualizacijai, modeliavimui archeologijoje neginčijama, bet dėl šių modernių galimybių kartais pamirštama pažvelgti į GIS praeitį, ilgametę žemėlapių sudarymo patirtį ir į pačius senuosius žemėlapius. Kuo toliau, tuo labiau ryškėja tendencija manyti, jog visus galimus pažinti ir naudoti šaltinius jau žinome; svarbiau tampa įsisavinti naujus tyrimo būdus. Vykinto Vaitkevičiaus ir Jevgenijaus Žikulino straipsnis primena, jog svarbu ir viena, ir kita. Straipsnio centre – 1891–1907 m. topografinis žemėlapis, kuriame kartografuotus archeologinius objektus autoriai analizavo GIS aplinkoje ir žvalgė ekspedicijos metu. Jų patirtis parodė, jog su GIS pagalba lyginama skirtingų laikotarpių informacija – puiki priemonė kraštovaizdžio analizei bei naujų objektų paieškai.

Plėtojant objektų paieškos kryptį leidinyje aptariami dar keli skirtingi metodai. Timo Ibsen ir Johannes Frenzel Sambijos pusiasalyje, ieškodami garsiojo Viskiautų pilkapyno gyvenvietės, pasitelkė geofizikinius tyrimus. Jų metu atliko daugiau nei 150 ha geoprospekciją, užfiksavo per 2000 anomalijų, dalį kurių ištyrė. Techniškai žymiai paprastesnį būdą naudojo Samuel Vaneeckhout, vienoje Suomijos vietovėje ieškodamas žmogaus veiklos pėdsakų. Jo tikslas buvo sistemingo šurfavimo būdu įvertinti priešistorinę žemėnaudą ir ekonominės specializacijos lygį. Abiem atvejais tyrimų rezultatai interpretuojami iš

kraštovaizdžio archeologijos perspektyvos, kurios teorinės pozicijos glaustai eksplikuojamos Samuel Vaneeckhout straipsnyje: aptikti nauji objektai vertinami ne kaip izoliuotos radimvietės geometrinėje erdvėje, bet kaip susijusios specifinės visur prasiskverbiančios žmogaus veiklos zonos, formavusios savitai struktūrizuotą ir kintantį kraštovaizdį.

Gyvenviečių archeologijos ir jos tyrimo būdai aptariami Roko Vengalio ir Eglės Marcinkevičiūtės straipsniuose. Juose pabrėžiama erdvinės analizės reikšmė nagrinėjant vidinę objektų struktūrą, ryšį tarp jų, radinių išsidėstymo dėsningumus, etc. R. Vengalis pabrėžia, jog taikant erdvinę analizę itin svarbu tinkamai įvertinti kultūrinio sluoksnio formavimosi proceso niuansus. E. Marcinkevičiūtė pristato konkrečius erdvinius-statistinius metodus, juos iliustruodama daugiasluoksnės gyvenvietės medžiaga.

Plečiantis tyrinėjimų mastams šiandien itin aktualūs tampa masinės archeologinės medžiagos apdorojimo būdai, kurių svarstymas jau peržengia privačių diskusijų ribas. Metodinio pobūdžio straipsnyje R. Laužikas aptaria statistinių metodų įvairovę analizuojant masinę archeologinę medžiagą ir demonstruoja jų galimybes pasitelkdamas kalčių skiedinių cheminių tyrimų duomenis.

Šiame tome net trys darbai skirti metalo dirbinių tyrimams. Agnė Čivilytė ir Marianne Mödlinger kelia žalvario amžiaus atkraštinių kirvių funkcionalumo klausimą. Straipsnyje pristatomi kirvių technologinių tyrimų, siekiant nustatyti dirbinių kokybę, patvarumą bei jų utilitarinės panaudos žymes, rezultatai. Drauge primenama, jog dirbinių paskirties problema turėtų būti matoma plačiau, atsižvelgiant į kultūrinį kontekstą ir objektų reikšmės daugiaprasmiškumą tuometėse bendruomenėse.

Vietos meistrų pagaminti ar atvežtiniai buvo Marvelės kapinyno romėniškojo periodo kapų geležiniai dirbiniai? Į šį ir įvairius technologinius klausimus autorių kolektyvas (Mindaugas Bertašius,

Jonas Navasaitis, Aušra Selskienė, Gintautas Žaldarys) siekia atsakyti pristatydami metalografinių, mechaninių savybių ir elementinės sudėties tyrimus bei lygindami kapinyno kapų dirbinių ir kapų aplinkoje rastų metalurginių šlakų bei geležies konkretijų analizės rezultatus.

Geležies dirbinių technologiją straipsnyje toliau plėtoja Jaroslav Prassolov. Jame tyrinėtojas pristato I tūkst. vidurio peilių-durklų iš Rytų Prūsijos rentgenografinių ir metalografinių tyrimų rezultatus.

Kremuoto individo osteologinės lyties vertinimo metodika ir problemos aptariamos Lauryno Kurilos straipsnyje. Nustatyta, jog tokio vertinimo patikimumas gana didelis ir Rytų Lietuvos pilkapių kapų medžiagoje yra apie 70–85 proc. Tyrimo rezultatai taip pat skatina apsvarstyti ir ateityje plačiau tyrinėti faktorius, galėjusius turėti įtakos nesutapimas tarp osteologiškai ir pagal įkapes nustatytų asmenų lyčių.

Archeologinės tekstilės tyrimų metodikai skirtas E. Pečeliūnaitės-Bazienės straipsnis. Visame pasaulyje tekstilės tyrimams taikoma gana vieninga metodika, paremta Tarptautinio senosios tekstilės tyrimo centro (CIETA) parengta senųjų audinių atribucijos anketa. Straipsnio autorė išsamiai supažindina su jos reikalavimų visuma bei tarpdisciplininių metodų taikymo konkrečiam radiui galimybėmis ir kryptimis.

Tematinė rubrika „Metodai archeologijoje“ šiame tome toli gražu neapėrija viso Lietuvos archeologijoje taikomų metodų spektro; negalima jų visų pavadinti ir pačiais naujausiais. Metodų galimybės straipsniuose atskleidžiamos įvairiai: vienuose labiau akcentuojama metodinė pusė, kituose – tyrimų rezultatai, tačiau visi jie primena kelis svarbius dalykus: 1. Augant tyrinėjimų mastams ir masinės medžiagos kiekiui tradicinių metodų nebepakanka; 2. Tyrimo sėkmė priklauso nuo fiksacijos tikslumo, tinkamai suformuluotų klausimų ir parinktų metodų; 3. Interpretuojant tyrimų rezultatus būtina įvertinti šalutinius faktorius ir bendrą kultūrinį kontekstą.

Andra SIMNIŠKYTĖ